

Národní park Olimpos – Beydaglari v Turecku

Rozlehlé Turecko (814 000 km²) s menší tureckou částí evropské Thrákie (24 378 km²) a obrovskou Anatólií zaujímající celý poloostrov Malá Asie (kolem 790 200 km²) je země s velmi rozmanitou přírodou. Vysoká pohoří, rozsáhlé náhorní plošiny i mořská pobřeží tohoto mostu mezi Evropou a Blízkým východem hostí bohatou faunu a flóru. Jen květena čítá 8 500–9 000 druhů vyšších rostlin náležejících do 157 čeledí a 1 200 rodů: nové druhy se stále objevují. Významné oblasti jsou chráněny především soustavou národních parků o celkové rozloze 6 417,53 km² (podle tureckých zdrojů). Biogeograficky se Turecko člení do 7 regionů (např. marmarský, egejský, pontický ad.) s řadou subregionů. Nejpříznivějšími klimatickými podmínkami vyniká region mediteránní podél pobřeží Středozemního moře. Mohutné pohoří Taurus v něm jako přírodní bariéra odděluje úrodné přímořské nížiny od drsnější oblasti Centrální Anatólie. V mediteránním regionu leží jeden z nejzajímavějších tureckých národních parků: Olimpos – Beydaglari.

Z moře až po velehory

Nejsevernější cíp národního parku Olimpos – Beydaglari je vzdálen pouhých 12 km jižně od města Antalya, metropole stejnojmenné provincie. Národní park má tvar úzkého pruhu délky kolem 100 km od severu k jihu podél pobřeží Středozemního moře v okresech Kemer a Kumluca. Zřízen byl v r. 1972 na ploše 69 800 ha. V r. 1988 byla zonací z parku vyčleněna největší sídliště a ponechána současná rozloha 34 420 ha. Někdy bývá nazýván Pobřežní národní park (v turečtině Olimpos – Beydaglari Sahil Milli Parki); ve Světovém seznamu chráněných území OSN jej najdete pod titulem Beydaglari Coastal Park, přiznána mu tam je mezinárodní kategorie II (národní park).

Východní hranice parku se místy přimyká k členitému, většinou písčitému, z menší části skalnatému mořskému po-

břeží. V těchto místech chráněné území navíc ještě zabírá půlkilometrový pás moře. Od pobřeží se dosti strmě zvedají svahy masivu Beydaglari, budovaného paleozoickými vápenci. Pohoří je okrajovým hřebenem, jedním ze čtyř, nejzápadnější části horského systému Taurus. S úhrnem ročních srážek 1 000 až 1 250 mm je i významnou pramennou oblastí. Dominanta národního parku – 2 365 m vysoká hora Tahtali Dagi je vzdálena pouhých 9 km vzdušnou čarou od pobřeží.

Pocházel odtud olympijský oheň?

Řecky se hora jmenovala Olympos. Na území někdejší helénské říše leží více než 20 horských vrcholů, které ve starověku nesly toto jméno. Některé si dokonce nárokují místo pravého mytologického sídla bohů. V každém případě podle Homéra právě z tohoto Olympu shlížel řecký bůh

1 Krajina v národním parku Olimpos – Beydaglari: vyšší stupně jehličnatých lesů s borovicí kalábrijskou (*Pinus brutia*) a cedrem libanonským taurským (*Cedrus libani* subsp. *stenocoma*)

2 Typické a ozdobné vzpřímené vejcovité šišky cedru libanonského taurského na větvích odstálých kolmo od kmene

3 „Hořící kameny“ na plošině Chimaera – jedna z několika skalních štěrbin, z nichž uniká hořící zemní plyn metanové řady.

4 Květy planiky drobnoplodé (*Arbutus andrachne*) nezapřou příbuznost s našimi brusnicemi – keř nebo nízký stromek stoupá až do výšek nad 1 000 m n. m.

5 Podle turecké části Asie pojmenovaný vstavač anatólský (*Orchis anatolica*) je nejhojnější orchidejí v národním parku. Má květy s nápadně dlouhou ostruhou.

6 Bizarní serapie jsou častým zástupcem orchidejí v centrálním Středozemí. V květech serapie štíhlé (*Serapias bergonii*) nachází noční úkryt hmyz.

7 Endemité národního parku Olimpos – Beydaglari modřeneček muškátový (*Muscari muscarimi*) nepřímo ohrožuje populace kozy bezoárové jako její oblíbená droga. Foto O. Yöntem

8 Vzdor svému nehezkému českému jménu patří hnědenec zvrhlý (*Limodorum abortivum*) k nejkrásnějším evropským orchidejím. Je hojný ve zříceninách antického města Olympos.

9 V nejnižším vegetačním stupni národního parku nechybí ani východostředozemská ruměnice keříčkovitá (*Onosma frutescens*).

10 Kozy bezoárové (*Capra aegagrus*) můžeme spatřit hlavně na strmých vápencových skalách. Foto O. Yöntem

11 Běžným plazem národního parku je želva žlutohnědá (*Testudo graeca*).

moře Poseidón na Odyssea plavícího se od nymfy Kalypsó – a odtud na něho seslal strašlivou mořskou bouři.

Podle hory bylo nazváno vzkvétající antické město z 2. století př. Kr. Jeho jméno je první částí názvu národního parku, v němž rozvaliny města leží. I botanik v nich najde svůj poklad: v dubnu vysokou nezelenou orchidej hnědenec zvrhlý (*Limodorum abortivum*) s velkými modrofialovými květy (obr. 8).

Nedaleko města Olympos (turecky Olimpos) leží jiná, ještě zajímavější lokalita jménem Chimaera. Na mírně svažité plošině v klínu vyšších pahorků je ve skalních puklinách několik výronů zemního plynu obsahujícího metan a odnepaměti tu hoří (obr. 3). Turecké jméno Yanardag znamená Hořící kameny. Chimaera pochází opět od Homéra: umístil sem vítězný boj reka Bellerofonta s obludou Chimérou, šlehaající oheň. Traduje se, že se tady v Anatólii konaly první olympijské hry na oslavu vítězství nad Chimérou. Atleti zapalovali u hořících výronů pochodně a s nimi běželi do města. Nabízí se i myšlenka, že tohle by mohla být ta pravá hora Olympos a tady se Prométheus zmocnil Diova ohně. Ale nebudeme se plést do řemesla historikům... Raději při jarním výstupu upravenou stezkou k Chiméře zaznamenejme rozkvétlý vstavač vonný (*Orchis fragrans*, obr. 12),

který je mediteránním příbuzným kdysi i u nás rostoucího a dnes vyhynulého vstavače štěničného (*O. coriophora*), od kterého se liší příjemnou vůní.

Bohatství rostlinných endemitů

V květeně národního parku bylo dosud zaznamenáno 865 druhů vyšších rostlin, tedy zhruba jedna desetina turecké flóry, což odpovídá celé třetině autochtonní květeny ČR. Z toho 154 druhů (tedy 18 %) jsou turecké endemity, přičemž 26 druhů (3 %) se vyskytuje výhradně na území národního parku. K těm prvním patří např. příslušník typicky středozezemského rodu z čeledi hluchavkovitých (*Lamiaceae*) sápa lykijská (*Phlomis lycia*) a k těm druhým sápa chimeirská (*P. chimerae*). Jako všude ve Středozeší nechybí ani zde mnoho druhů orchidejí, zejména z rodů okrotice (*Cephalanthera*), serapie (*Serapias*), tořič (*Ophrys*) a vstavač (*Orchis*). Z endemitů jižního Turecka má tořič faselský (*Ophrys phaseliana*) jméno podle antického přístavního lykijského města Phaselis při okraji národního parku.

K botanickým lahůdkám parku patří dvě lokality datlovníku Theofrastova (*Phoenix theophrastii*). Jeho typickými stanovišti jsou aluvia při vodních tocích, na nichž rostly i lesy s převahou platanu východního (*Platanus orientalis*). V obci Gedelme-Kuzdere se z nich zachoval mohutný prastýr exemplář, zvláště chráněný jako přírodní památka.

Cedry na skalách

Ve vegetaci národního parku lze rozlišit čtyři výrazné výškové stupně. V nejnižším převládají z jehličnatých porostů světlé lesy borovice halepéské (*Pinus halepensis*). Nižšího vzrůstu je převážně širokolistá makchie s několika druhy dubů, především dubem kermesovým (*Quercus coccifera*), zvláštností parku je endemický dub Aucherův (*Q. aucheri*). Nápadná je planika drobnoplodá (*Arbutus andrachne*, obr. 4) z čeledi vřesovcovitých (*Ericaceae*), vyskytuje se i planý olivovník (*Olea europaea* subsp. *oleaster*). Podle utváření terénu a podkladu obě formace spolu sousedí, místy se dokonce i vzájemně propoují.

Výše nastupují lesy statné borovice kalabrijské (*P. brutia*). V národním parku jsou nejrozšířenějším lesním společenstvem. Tento druh vystupuje až do nadmořských výšek 1 800 m; v nižších polohách v podrostu ještě nacházíme četné druhy středozezemské makchie.

Kolem 1 300 m n. m. se objevují první cedry libanonské. Taurský cedr byl odlišen jako *Cedrus libani* subsp. *stenocoma* (obr. 2), vykazující větší podobnost cedru atlaskému (*C. atlantica*). Až po 2 000 m n. m. je v pohoří Taurus významným lesním společenstvem asociace cedru libanonského a jedle cilicijské (*Abies cilicica*); tato jedle je však v národním parku vzácnější než v centrálních a severních částech horského masivu. Místy se k cedru ještě druží borovice černá Pallasova (*P. nigra* subsp. *pallasiana*). V parku najdeme cedr ve věkových stadiích od dobře zmlazujících semenáčků až po staleté jedince s příznačnou deštníkovitou korunou. Na strmých skalnatých svazích – přesněji vápencových stěnách – rostou i statní

jedinci, kořeny zakotvení ve skalních štěrbinách.

Nejvyšším vegetačním stupněm je nad 2 000 m n. m. mediteránní alpské bezlesí se sněhovou pokrývkou přetrvávající až dlouho do pozdního jara.

Divoké kozy a endemický modřenec

Fauna bezobratlých národního parku Olimpos – Beydaglari není dosud podrobně prozkoumána. Největšímu zájmu vědců i přátel přírody se těší ptactvo. Byl zde zaznamenán výskyt 72 ptačích druhů, tj. přes 15 % celkového druhového bohatství turecké avifauny. K nejatraktivnějším hnízdivcům patří orli: skalní (*Aquila chrysaetos*), královský (*A. heliaca*) a jestřábí (*Hieraetus fasciatus*) či káně bělochvostá (*Buteo rufinus*), dravec větší než naše druhy kání. Vyskytuje se i sup mrchožravý (*Neophron percnopterus*) a větší sup bělohlavý (*Gyps fulvus*).

Při procházkách parkem se nám pod nohama hbitě mihnou různé ještěrky, vyskytuje se i chameleon obecný (*Chamaeleo chamaeleon*), herpetology dále upoutá výskyt agamy *Laudakia stellio*. Běžným plazem je také želva žlutohnědá (*Testudo graeca*): jeden exemplář (obr. 11) se při naší návštěvě vkolébal i do dolní stanice lanovky na Tahtali Dagi. Na písčitém mořském pobřeží dosud kladou svá vejce karety obecné (*Caretta caretta*). Tabule vybízejí rekreanty k ochraně tohoto ohroženého živočicha i hrozí pokutami. Je však otázkou, zda se opravdu podaří zachránit karety před rozpínajícím se cestovním ruchem na Turecké riviéře. Mezi obožitelnyky stojí za zmínku rosnička *Hyla orientalis* z příbuzenstva naší rosničky zelené (*H. arborea*).

Z větších savců dosud na území přežívá kočkovitá šelma karakal (*Caracal caracal*). Početně rostou populace šakala obecného (*Canis aureus*), který prý vytlačuje dříve hojnější vlka (*C. lupus*). Dost běžné je prase divoké (*Sus scrofa*). Nejvýznamnější součástí savčí fauny jsou však ještě dosti početné populace kozy bezoárové (*Capra aegagrus*, obr. 10), prababičky naší kozy domácí. Ohrožují je však pytláci, kterým se největší příležitost lovu naskýtá – podle nadmořské polohy místa – od časného do pozdního jara. Tou dobou totiž v pohoří Beydaglari rozkvétá endemický modřenec muškátový (*Muscari muscarimi*) bohatý obsahovými látkami, zvláště složitými glykosidy. Rostlina láká zejména statné kozy, kteří jejím požíváním doslova fetují. V intoxikaci podobné opilosti pak ztrácejí ostražitost a stávají se snadnou kořistí pytláků.

Rekreanti domácí i zahraniční

Vedle tradičního pytláčení, ilegální těžby dřeva a zakázané pastvy má správa národního parku nový velký problém. I po výše zmíněné zonaci zůstává uvnitř parku řada menších osad. Ty se však v současné době rozšiřují a dokonce nové vznikají nepovolenou výstavbou rekreačních vilek. Stalo se dnes určitou módou vyšší střední vrstvy pořizovat si v atraktivní venkovské krajině druhý domov pro odpočinek. Antalya je třetí největší turecké velkoměsto (1,8 milionů obyvatel) a národní park má doslova „za humny“.

12 Vstavač vonný (*Orchis fragrans*) je někdy považován pouze za poddruh vstavače štěničného jako *O. coriophora* subsp. *fragrans*. Snímky J. Čeřovské, pokud není uvedeno jinak

Území národního parku je volně přístupné. Vstupné se platí pouze na archeologických lokalitách (Olympos, Chimaera), které jsou v péči ministerstva turismu a kultury. Obě místa hojně navštěvují turisté, což s sebou přináší i jisté problémy. Při návštěvě Chimaery jsme na poslední chvíli zabránili jedné skupině v úmyslu naházet do puklin s hořícími výrony plynu prázdné plastové lahve od nápojů. V parku hledá rekreaci i mnoho tureckých občanů z městských sídlišť. Oblíbenou formou pobytu v přírodě je zde piknik. V přírodě po sobě tito rekreanti zanechávají odpadky; v národním parku správa, která patří do rezortu životního prostředí a lesního hospodářství, vybudovala proto vyhrazená místa se základním hygienickým vybavením.

Obliba národního parku Olimpos – Beydaglari vzrůstá i u zahraničních návštěvníků, kteří dnes proudí do turistických megacenter na mořském pobřeží po obou stranách města Antalya. Cestovní kanceláře pak nabízejí tzv. safari – výlety silnými terénními vozidly do horské přírody. V menší míře se provozují různé adrenalinové sporty, hlavně horolezectví, pronikání skalními kaňony s divokými vodními toky, začíná se zde rozvíjet horská cyklistika. Otuzilí turisté vyrážejí na několikadenní trekking – národním parkem vedou značné stezky včetně úseku populární dálkové Lykijské trasy.

Na horu Olymp – Tahtali Dagi byla v nedávných letech dobudována lanovka s převýšením 1 639 m a 4 350 m dlouhým volným lanem. Z vrcholu se za jasných dní nabízí velkolepý rozhled. Z kabiny pro 80 cestujících lze i za méně příznivého počasí pozorovat cedry na skalních stěnách a někdy i kozy bezoárové.

Českým přátelům přírody je možno návštěvu národního parku Olimpos – Beydaglari vřele doporučit. Pokud snad budou trávit dovolenou na Turecké riviéře, neměli by si park v žádném případě nechat ujít.